

СЕКЦІЯ 7 ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 368.914

Гупало О.Г.*кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економічної теорії
Львівського національного університету імені Івана Франка***Жук О.Б.***аспірант кафедри економічної теорії
Львівського національного університету імені Івана Франка*

ПІДВИЩЕННЯ ПЕНСІЙНОГО ВІКУ: КЛЮЧОВА ВИМОГА МВФ ЧИ СУТТЄВА НЕОБХІДНІСТЬ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ?

У статті проаналізовано вплив демографічних змін, зокрема старіння населення, на чисельність та співвідношення вікових контингентів учасників вітчизняної солідарної пенсійної системи. Спрогнозовано довгострокову динаміку пенсійних витрат за різних імовірних сценаріїв демографічного розвитку. Розроблено практичні рекомендації щодо реформування пенсійної системи для забезпечення її платоспроможності та фінансової стійкості.

Ключові слова: пенсійна система, пенсійне забезпечення, пенсійний вік, демографічна ситуація, рівень старіння населення.

Гупало О.Г., Жук О.Б. ПОВЫШЕНИЕ ПЕНСИОННОГО ВОЗРАСТА: ОСНОВНЫЕ ТРЕБОВАНИЯ МВФ ИЛИ СУЩЕСТВЕННАЯ НЕОБХОДИМОСТЬ РЕФОРМИРОВАНИЯ ПЕНСИОННОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ?

В статье проанализировано влияние демографических изменений, в частности старение населения, на численность и соотношение возрастных контингентов участников отечественной солидарной пенсионной системы. Спрогнозирована долгосрочная динамика пенсионных расходов при различных вероятных сценариях демографического развития. Разработаны практические рекомендации по реформированию пенсионной системы с целью обеспечения ее платежеспособности и финансовой устойчивости.

Ключевые слова: пенсионная система, пенсионное обеспечение, пенсионный возраст, демографическое состояние, уровень старения населения.

Hupalo O.H., Zhuk O.B. RETIREMENT AGE RAISING: A KEY IMF REQUIREMENT OR A SUBSTANTIAL NECESSITY OF PENSION SYSTEM REFORMING IN UKRAINE?

In the article the impact of demographic changes, including population aging, on the number and correlation of participants of different age contingents of participants of the national solidary pension system is analyzed. The long-term dynamics of pension costs under various possible situations of demographic development is predicted. Practical recommendations for reforming the pension system aimed at ensuring its solvency and financial stability are worked out by the author.

Keywords: pension system, pension support, retirement age, demographic situation, population aging level.

Постановка проблеми. У вересні цього року Україна отримала кошти третього траншу кредиту в рамках програми співробітництва з Міжнародним валютним фондом (МВФ) у розмірі 1 млрд. дол. Однією з основних умов отримання четвертого траншу МВФ назвав прийняття закону про поступове підвищення пенсійного віку. Цей закон повинен також передбачати: подальше скорочення переліку вимог для дострокового виходу на пенсію; посилення критеріїв кваліфікаційних вимог для отримання мінімальної пенсії; консолідацію пенсійного законодавства, яке зараз охоплює близько двох десятків законів; забезпечення єдиного принципу виплати пенсій без надання пільг для будь-якої професії (за винятком військових); розширення бази для внесків у систему соціального забезпечення; встановлення справедливого податкового режиму для пенсій; забезпечення більш тісного зв'язку між пенсійними внесками та розміром пенсії, що має стимулювати до декларування реальних доходів.

На нашу думку, зазначені вимоги є, безумовно, доречними, оскільки протягом останнього десятиліття спостерігаємо фінансову незбалансованість

бюджету Пенсійного фонду України (ПФУ). Відтак, виникає необхідність реформування пенсійної системи України та забезпечення її платоспроможності і фінансової стійкості.

На жаль, сьогодні як у суспільстві, так і на державному рівні більшість до кінця не усвідомлює рівень загроз, пов'язаних із незбалансованістю національної пенсійної системи. Однак на початку 2015 р. Президент України Петро Порошенко наклав вето на закон, який продовжував до 2022 р. право жінок, що досягли 55 років, на достроковий вихід на пенсію, наголошуючи на наявності впродовж останніх років дефіциту бюджету ПФУ, який покривається за рахунок коштів держбюджету та відсутності фінансового забезпечення реалізації зазначеного положення. За наявній сьогодні складній ситуації у сфері пенсійного забезпечення урядовці офіційно відмовляються від підвищення пенсійного віку. Зокрема, прем'єр-міністр України Володимир Гройсман запевнив громадян, що суть вимог МВФ до України полягає не у підвищенні пенсійного віку до 66 років, а в ліквідації хронічного дефіциту ПФУ. Вихід із цієї непрості ситуації урядовець бачить у створенні відлаго-

дженої і ефективної солідарної системи пенсійного забезпечення, яка через 10 років дала б можливість людям, які вийшли на пенсію, її отримувати. Але, незважаючи на всі заповнення голови уряду, міністр фінансів України Олександр Данилюк не виключає можливості поступового підвищення пенсійного віку, яке передбачатиме новостворена модель пенсійної реформи.

Отже, зваживши зазначені вище факти, виникають дискусійні питання: чи наважаться урядовці підвищити пенсійний вік у час нестабільної політичної, соціально-економічної ситуації та військового загострення на сході України? що очікувати українцям від виконання урядом ключової вимоги МВФ для отримання «так необхідного» політикам чергового траншу? чи дасть новостворена модель пенсійної реформи змогу все ж таки збалансувати бюджет ПФУ та вийти на висхідну траєкторію сталого розвитку?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі велика увага приділяється розгляду стану та визначенню напрямів удосконалення системи пенсійного забезпечення громадян України в умовах поглиблення демографічної кризи. Теоретичні та практичні проблеми реформування пенсійної системи та збалансування солідарної системи пенсійного страхування знайшли своє відображення у працях таких вітчизняних учених, як: В.Д. Базилевич, В.Й. Башко, І.С. Бондарук, Н.З. Бородіна, К.В. Васьківська, В.В. Волинець, І.М. Гринчишин, О.І. Данилюк, В.А. Зеленко, Б.О. Зайчук, Е.М. Лібанова, М.П. Шаварина, Н.В. Шаменська, Н.В. Шевчук, С.І. Юрій та ін. Аналізом пенсійних систем, вивченням їх відповідності сучасним економічним та демографічним тенденціям займаються зарубіжні вчені: М. Гура, Е. Гурвич, М. Дорфман, С. Мартюшев, М. Свенціцькі, В. Роїк, А. Соловійов, Р. Хінц, Е. Холостова, Р. Хольцман, С. Шишкин та ін.

Мета статті полягає у визначенні на основі аналізу наявної соціально-економічної та демографічної ситуації доцільності підвищення пенсійного віку громадянам України та розробці практичних рекомендацій щодо реформування вітчизняної пенсійної системи для забезпечення її платоспроможності та фінансової стійкості.

Вклад основного матеріалу дослідження. Досліджуючи теоретичні та практичні проблеми реформування вітчизняної пенсійної системи, звернемо увагу на той факт, що відповіді на поставлені вище дискусійні питання необхідно шукати не лише в проведеному аналізі динаміки та структури доходів і видатків бюджету ПФУ, а в аналізі наявної демографічної ситуації та виявленні тенденцій динаміки демографічного розвитку в Україні. Отже, це дослідження ґрунтуватиметься саме на демографічному аспекті.

Передусім слід зазначити, що під час підвищення пенсійного віку в Україні доречно враховувати рівень старіння населення та демографічне навантаження пенсійної системи, оскільки сьогоденній Україні притаманний не лише один із найвищих рівнів старіння населення, а й найнижчий рівень народжуваності та один із найвищих рівнів смертності на Європейському континенті. При цьому наголошуємо, що сучасна демографічна ситуація в Україні є загрозливою не лише для сфер життєдіяльності суспільства, а й для національної безпеки та існування нашої країни як територіальної одиниці на карті світу в цілому. Процес депопуляції населення в Україні розпочався ще в 1970 р., але на національний рівень депопуляція вийшла в 1991 р. Стає очевидним, що депопуляція з року в рік зростає, супроводжуючись

природним скороченням населення України. Проаналізувавши найпопулярніші серед науковців прогнози і міркування щодо демографічної ситуації в Україні в найближчому майбутньому, ватро зауважити, що вичерпання потенціалу демографічного зростання України визначає неможливість найближчим часом не лише розширеного, а й простого відтворення населення. Так, за даними офіційної статистики [1], суто арифметично за роки незалежності населення України скоротилося на понад 9 млн. осіб. Якщо в 1991 р. в Україні проживало понад 51,9 млн. осіб, то станом на 1 січня 2016 р. – 42,6 млн. осіб. Найбільше українців було у 1993 р. – близько 52,3 млн. осіб.

Основними причинами загострення демографічної кризи в Україні є зниження до критичного рівня народжуваності та стрімке зростання смертності. Зокрема, народжуваність за роки незалежності України скоротилася майже вдвічі, що притаманне лише трьом країнам світу: Болгарії, Лівії та Гонконгу. А така ситуація в 2001 р., як 1,09 дитини на одну жінку, взагалі не відома міжнародній статистиці (у 2015 р. – 1,53 дитини). Для того щоб покоління батьків чисельно заміщувалося поколінням дітей, треба, щоб на одну жінку припадало 2,13–2,15 дитини. В Україні стільки не народжується із 60-х років минулого сторіччя. І кожне наступне покоління чисельно є меншим за попереднє. При цьому рівень народжуваності на 1 000 осіб наявного населення за 1991–2015 рр. знизився на 1,3% – до 10,8%. Найнижчий рівень народжуваності зафіксовано в 1991 р. – 12,1%, найвищий – у 2001 р. – 7,7%.

Щодо рівня смертності на 1 000 осіб наявного населення, то за 1991–2015 рр. він підвищився на 1,8% – до 14,7%. Однак за цей період спостерігаємо хвилеподібну динаміку, оскільки кількість померлих спочатку зростала до 2005 р. – до 782 тис. осіб, а потім поступово зменшувалась – до 594,8 тис. осіб у 2015 р. Піковими у смертності серед українців були 1999–2009 рр., коли в Україні помирало понад 700 тис. людей на рік. Найвищий рівень смертності зафіксовано у 2005 р. – 16,6%, найнижчий у 1991 р. – 12,9%.

Звідси можна дійти песимістичного висновку, що наявна демографічна ситуація в Україні перебуває у кризовому стані, ознаками чого є низький рівень народжуваності, зниження тривалості життя (68,2 року); підвищення вірогідності смертності чоловіків у працездатному віці (близько 38%); висока порівняно з розвинутими державами смертність немовлят і дітей віком до п'яти років, а також постійний масштабний міграційний вплив молоді, що негативно позначається як на чисельності та статевому складі населення, так і на народжуваності.

Ураховуючи вищезазначене, навіть за умови збільшення рівня народжуваності до найвищого в сучасній Європі (дві дитини на жінку) та зменшення рівня смертності до найнижчого у світі (середня очікувана тривалість життя – 80 років), протягом найближчих десятиліть чисельність населення України неухильно скорочуватиметься (табл. 1).

За даними офіційної статистики, частка осіб віком 60 років і старше у загальній структурі населення України майже не змінилась: у 1991 р. їх чисельність становила 9,6 млн. осіб, а на початок 2016 р. – 9,4 млн. осіб. Однак різко скоротилася кількість дітей – майже вдвічі порівняно з 1991 р.: із 13,2 млн. до 7,6 млн. За прогнозами фахівців, починаючи з 2021 р. частка осіб віком 60 років і старше неухильно зростатиме. При цьому скорочення чисельності населення відбуватиметься за рахунок осіб працездатного

віку, частка яких у 2021 р. порівняно з 2016 р. зменшиться на 0,2% – до 61,5%, а до середини XXI ст. становитиме майже 60% усього населення України. У 2021 р., коли пенсійний вік у жінок становитиме 60 років, майже чверть населення України (23%) становитимуть особи віком 60 років і старше. Для порівняння: у рік реформування пенсійної системи (2011 р.) частка осіб такого віку становила 20,8% (п'ята частина), а вже в 2050 р. становитиме майже третину населення України (32,3%). Нині чисельність осіб віком 75 років і старше – близько 3,5 млн., а до середини XXI ст. очікується збільшення чисельності осіб, яким 80 років і старше, у 3,5 рази.

Слід зазначити, що частка жінок у структурі населення віком 60 років і старше, у 2016 р. становила 64,4% (у 2021 р. очікується на рівні 68%), а на 1 000 чоловіків припадало 1 808 жінок. При цьому середня очікувана тривалість життя жінок у 2016 р. на 10 років більша, ніж у чоловіків – 76,3 та 66,4 роки відповідно. Враховуючи вищезазначене, якщо би поступове підвищення пенсійного віку до 60 років для жінок не здійснювалося за встановленим графіком і норми Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» від 08.07.2011 № 3668-VI (далі – Закон № 3668-VI) [2] втратили б чинність, то, за оцінками фахівців, частка осіб пенсійного віку у загальній чисельності населення України у 2021 р. становила б 46,5% проти 39,4% у 2011 р., а вже в 2050 р. – рекордні 71%. Таким чином, експериментальний крок у пенсійній реформі 2011 р. дасть змогу до 2021 р. зменшити частку осіб пенсійного віку більше ніж удвічі, що, своєю чергою, полегшить податкове навантаження для працюючої частини населення і водночас сприятиме досягненню збалансованості доходів та видатків пенсійної системи України.

Так, за оцінками фахівців FINREP-II [3], поступове підвищення пенсійного віку жінок до 60 років, що здійснюється за Законом № 3668-VI, дасть змогу досягнути профіциту у солідарній системі з 2017 по 2039 р. включно. Без подальшого підвищення пенсійного віку дефіцит у солідарній системі виникне в 2040 р. та з кожним наступним роком буде лише збільшуватись до 2060 р. (табл. 2).

Досягнення бездефіцитної пенсійної системи, на їхню думку, відбувається з урахуванням того, що

певна вікова група жінок почала пізніше виходити на пенсію починаючи з 1 жовтня 2011 р. Однак підвищення пенсійного віку тільки для жінок дасть змогу утримати навантаження пенсіонерів на платників внесків на наявному рівні лише на деякий період, оскільки вже нині на десять платників пенсійних внесків припадає в середньому дев'ять пенсіонерів. Із часом вплив цього фактору зменшиться, і для забезпечення фінансової стабільності у пенсійній системі на довгострокову перспективу (до 2060 р.) потрібні будуть подальші реформи. Зокрема, після того як пенсійний вік жінок досягне 60 років, покоління нових пенсіонерів збільшиться, і почне зростати навантаження на солідарну систему: збільшуватиметься співвідношення пенсіонерів та платників внесків зі 100,6% у 2032 р. до піку цього навантаження у 2057 р. – 129,5%. Це спричинить значний додатковий тиск і на бюджет Пенсійного фонду, і на Державний бюджет України, з якого фінансується дефіцит коштів цього фонду [3, с. 8].

Аналізуючи кількісну характеристику вікової структури населення (демографічне навантаження, що показує навантаження на суспільство непродуктивним населенням), то навантаження на осіб у віці 16–59 років (відношення чисельності населення у віці 0–15 років, 60 років і старше до чисельності населення у віці 16–59 років) у 2021 р. становитиме 62,6% проти 56,7% у 2011 р., у 2040 р. – 66,5%, а до середини XXI ст. очікується на рівні 72,2%.

Наведені розрахунки свідчать, що для повного нівелювання ефекту від старіння населення необхідно в 2022–2050 рр. збільшити вік виходу на пенсію до 65 років, як пропонував зробити український уряд у 2015 р., але через негативний резонанс у суспільстві поки відмовився від цього.

Критики такої ідеї оперуватимуть низькою тривалістю життя в Україні. Справді, як уже зазначалось, середня тривалість життя від народження в 2015 р. становила 66,4 року для чоловіків та 76,3 року для жінок. Однак протягом 2010–2015 рр. спостерігається тенденція до збільшення середньої тривалості життя обох статей майже на один рік, зокрема чоловіків – на 1,1 року, жінок – на 0,8 року. За прогнозами фахівців, середня очікувана тривалість життя при народженні як чоловіків, так і жінок, надалі зростатиме. Проте під час актуарних розрахунків

Таблиця 1
Рівень старіння та демографічне навантаження пенсійної системи України в 2011–2016 рр.,
прогноз 2021–2050 рр.,%

Показники	2011	2016	2021	2025	2030	2035	2037	2040	2045	2050
Все населення України, млн. осіб, у т. ч.:	45,6	42,6	41,8	41,2	40,4	39,6	39,2	38,8	38,0	37,2
у віці 0–15 років	7,0	6,9	6,5	5,9	5,2	4,7	4,6	4,5	4,1	3,9
у віці 16–59 років	29,1	26,3	25,7	25,5	24,8	24,1	23,8	23,3	22,5	21,6
Віком 60 років і старше	9,5	9,4	9,6	10,0	10,4	10,8	10,8	11,0	11,4	11,7
Частка осіб віком 60 років і старше, %	20,8	22,1	23,0	24,2	26,0	27,5	28,1	28,9	30,5	32,3
Демографічне навантаження на населення у віці 16–59 років, %	56,7	62,0	62,6	62,4	62,9	64,3	64,7	66,5	68,9	72,2

Джерело: розраховано та побудовано авторами за даними [1]

Таблиця 2
Ситуація у пенсійній системі України за збереження норм пенсійного законодавства,
що діє в Україні з 1 жовтня 2011 р. [3, с. 7]

Роки	2016	2017	2018	2019	2020	2030	2040	2050	2060
Дефіцит/ профіцит ПФУ, млн. грн.	-3 373	20 565	36 007	49 524	61 983	59 688	-250	-337 114	-614 539

слід урахувати середню тривалість життя не від народження, а після виходу на пенсію і порівнювати цей період із періодом працездатності (із 20 років до досягнення пенсійного віку) (табл. 3).

Як видно з даних таблиці 3, середня очікувана тривалість життя чоловіків та жінок за досягнення 60 років також зростатиме, отже, немає суттєвих причин відкидати цей альтернативний варіант вирішення критичної фінансової ситуації в пенсійному забезпеченні.

Очікуваний дефіцит у солідарній системі з 2040 р. (за збереження ситуації в пенсійній системі на базі Закону № 3668-VI) вимагає прийняття чергового рішення про подальше підвищення пенсійного віку для жінок і чоловіків. Розробники «Програми розвитку фінансового сектору (USAID FINREP-II)» Грег МакТаггарт, Наталя Горюк, Чарльз Сігер пропонують уряду України два альтернативні варіанти рішень чергового підвищення пенсійного віку, коли пенсійний вік жінок у 2021 р. уже досягне 60 років (табл. 4):

I варіант – підвищення пенсійного віку до 62-річного віку для жінок і чоловіків починаючи з 2022 р. дає пенсійній системі змогу бути збалансованою до 2045 р. У 2045 р. знову очікується дефіцит у пенсійній системі, який становитиме 10 368 млн. грн., він щорічно зростатиме і в 2060 р. становитиме 493 893 млн. грн.;

II варіант – підвищення пенсійного віку до 65-річного віку для жінок і чоловіків починаючи з 2022 р. дає пенсійній системі змогу бути збалансованою до 2051 р. У 2051 р. з'являється дефіцит у сумі 34 206 млн. грн., який із часом зростатиме і у 2060 р. досягне 299 879 млн. грн. [3, с. 8].

Як видно з даних табл. 4, вплив подальшого підвищення пенсійного віку для жінок та чоловіків відчувається у солідарній системі з 2040 р. Підвищення пенсійного віку у жінок і чоловіків до 62 років дає змогу відтермінувати дефіцит у пенсійній системі на п'ять років, а за підвищення пенсійного віку до 65 років – на 10 років. Проте для забезпечення фінансової стабільності у солідарній системі на довгостроковий період необхідно буде здійснювати ще додаткові заходи, які сприятимуть фінансовій стабільності.

Висновки. Можливо, у непростий для України час – час гібридної війни Російської Федерації проти нашої держави – справді недоречно провокувати суспільство планами щодо підвищення пенсійного віку, гостра потреба в чому постане з 2022 р., але зволікати із цим питанням теж недоцільно. Найкраще рішення – повернутися до нього після настання миру на Українській землі. До цього часу відновиться економічне зростання, яке розпочалося в 2016 р., й знизиться рівень соціальної напруженості, тому негативне сприйняття таких змін буде меншим. До того ж дія норм стосовно підвищення пенсійного віку розпочнеться через чотири роки і з дуже повільним кроком зростання (щороку на три місяці), отже, спротив осіб передпенсійного віку буде низьким або його не буде взагалі. Однак за наявності суттєвих змін у функціонуванні пенсійної системи України в умовах трансформації в небажаному напрямі доречно, на нашу думку, запровадити з 2022 р. перший варіант чергового підвищення пенсійного віку.

Підсумовуючи вищезазначене, варто зазначити, що перспективи розвитку пенсійної системи в Україні пов'язані насамперед із забезпеченням її фінансової стабільності, а також із посиленням дії страхових принципів у солідарній системі, запровадженням накопичувального страхового складника та розвитком недержавного пенсійного забезпечення. Запровадження II та III рівнів системи пенсійного забезпечення дасть змогу диверсифікувати джерела отримання доходів після досягнення пенсійного віку, послабити в подальшому значний вплив демографічного фактора на стан солідарної пенсійної системи. Однак першим кроком на шляху до запровадження цих двох рівнів має стати забезпечення довгострокової фінансової стабільності солідарної системи.

На основі проведеного дослідження вважаємо за доцільне пропонувати такі рекомендації щодо вдосконалення наявної пенсійної системи в Україні: врахувати досвід зарубіжних країн, розумно адаптувавши його до національної економіки; відпрацювати механізм переходу до накопичувальної системи; впорядкувати розподіл пенсійних коштів між солідарною та накопичувальною системами; підготувати правове супроводження експериментів запро-

Таблиця 3
Середня очікувана тривалість життя українців при народженні та досягненні 60 років у 2015 р., прогноз 2020–2060 рр., років

Рік	2015	2020	2030	2040	2050	2060
Середня очікувана тривалість життя при народженні, років:						
Чоловіки	66,4	68,6	70,5	71,8	72,9	74,0
Жінки	76,3	77,2	78,2	79,1	79,9	80,7
Середня очікувана тривалість життя при досягненні 60 років, років:						
Чоловіки	15,6	16,8	17,7	18,5	19,1	19,7
Жінки	20,7	21,2	21,9	22,5	23,1	23,7

Джерело: розраховано та побудовано авторами за даними [1]

Таблиця 4
Ситуація в пенсійній системі України за підвищення пенсійного віку у жінок і чоловіків до 62 або до 65 років [3, с. 8]

Роки	2016	2017	2018	2019	2020	2030	2040	2045	2050	2051	2060
Дефіцит/профіцит ПФУ, млн. грн., 62 роки	-3 373	20 565	36 007	49 524	61 983	101 820	82 133	-10 368	-204 262	-246 790	-493 893
Дефіцит/профіцит ПФУ, млн. грн., 65 років	-3 373	20 565	36 007	49 524	61 983	159 946	191 446	155 501	9 503	-34 206	-299 879

вадження обов'язкового накопичувального рівня на базі недержавного пенсійного фонду. Для створення універсальної законодавчої бази подальшого реформування пенсійної системи слід скасувати практику регулювання умов пенсійного забезпечення деяких категорій громадян окремими законодавчими актами, що дасть змогу в майбутньому ухвалити єдиний акт у цій сфері – Пенсійний кодекс України. Між тим реформування пенсійного законодавства має також включати справедливий механізм зростання пенсійних виплат до загальноєвропейського рівня (не менше 50–55% від середньої заробітної плати), створення прозорої пенсійної системи, а також підвищення індивідуальної зацікавленості громадян у сплаті страхових внесків, зокрема у накопичувальному пенсійному забезпеченні. При цьому необхідно дотримуватися принципу соціаль-

ної справедливості, незаперечною основою якого у пенсійному забезпеченні виступає залежність трудових пенсій від трудового внеску громадян. Проте чинне законодавство у багатьох випадках відступає від цієї залежності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» від 08.07.2011 № 3668-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 12–13. – 82 с.
3. МакТаггарт Г. Рекомендації щодо подальшого реформування пенсійної системи в Україні з метою забезпечення її фінансової стабільності // Г. МакТаггарт, Н. Горюк, Ч. Сігер [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://finrep.kiev.ua/download/proposal_finrep2_on_pension_reform_dec2014_ua.pdf.

УДК 330.142; 331.6

Мартінова Л.Б.

*кандидат філологічних наук, доцент,
докторант кафедри міжнародних економічних відносин
Хмельницького національного університету*

АНАЛІЗ ЧИННИКІВ ТА НАПРЯМІВ ПІДВИЩЕННЯ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто сучасний стан впливу ендогенних та екзогенних чинників на розвиток людського потенціалу в Україні. Виявлено, що поряд із впливом негативних ендогенних чинників низка позитивних чинників не задіяні у формуванні конкурентоспроможності людського потенціалу. Визначено стимулюючий вплив екзогенних чинників, що формуються внаслідок посилення курсу на європейську інтеграцію України. Виділено пріоритетні напрями підвищення конкурентоспроможності людського потенціалу відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Ключові слова: людський потенціал, конкурентоспроможність, соціальний захист, соціальна консолідація, євроінтеграція.

Мартынова Л.Б. АНАЛИЗ ФАКТОРОВ И НАПРАВЛЕНИЙ ПОВЫШЕНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА В УКРАИНЕ

В статье рассмотрено современное состояние влияния эндогенных и экзогенных факторов на развитие человеческого потенциала в Украине. Выявлено, что наряду с влиянием негативных эндогенных факторов, ряд положительных факторов не задействованы в формировании конкурентоспособности человеческого потенциала. Определено стимулирующее влияние экзогенных факторов, которые формируются в результате усиления курса на европейскую интеграцию Украины. Выделены приоритетные направления повышения конкурентоспособности человеческого потенциала в соответствии с Соглашением об ассоциации между Украиной и ЕС.

Ключевые слова: человеческий потенциал, конкурентоспособность, социальная защита, социальная консолидация, евроинтеграция.

Martynova L.B. ANALYSIS OF FACTORS AND DIRECTIONS OF INCREASE OF HUMAN POTENTIAL IN UKRAINE

The article reviews the current state of influence of endogenous and exogenous factors on human development in Ukraine. It is found that along with the impact of adverse endogenous factors, a number of positive factors are not involved in the formation of competitive human potential of Ukraine. The stimulating effects of exogenous factors that are formed as a result of strengthening European integration course of Ukraine are determined. The priority areas of improving the competitiveness of human potential in accordance to the Association Agreement between Ukraine and the EU are highlighted.

Keywords: human potential, competitiveness, social security, social consolidation, European integration.

Постановка проблеми. Розбудова інтегральної національної системи управління конкурентоспроможністю людського потенціалу щільно пов'язана із формуванням концепції знаннєвої економіки, спрямованої на забезпечення досягнення та довгострокового утримання високого рівня національної соціально-економічної конкурентоспроможності країни у глобалізованому світі. Суттєве підвищення міжнародної конкуренції за людський потенціал як провідний ресурс розвитку зумовлює нові вимоги до нього на всіх рівнях управління та кваліфікації, тому характерно, що успішним країнам притаманні високі фактичні темпи структурних змін, а для відсталих економік значно актуалізувалась необхідність актив-

ного проведення реформ. Структурні зміни позначились різким зростанням ролі секторів освіти, науки та інноваційно-технологічного розвитку і невід'ємної наукомісткості конкурентоспроможних виробництв. У зв'язку із цим конкурентоспроможність людського потенціалу національної економіки залежить від низки чинників ендогенного та екзогенного характеру впливу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На чинниках внутрішнього та зовнішнього походження, що визначають розвиток людського потенціалу національної економіки, акцентують увагу українські науковці Н. Андрусевич, І. Артьомов, В. Геєць, Е. Лібанова, О. Макарова, І. Петрова [1–5], а також низка